

Павлівський меморіально-педагогічний музей
В. Сухомлинського ПМС КН 2401 – 96 с.

УДК 159.9.018:37.015.3

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ВИХОВАННЯ ТВОРЧИХ ЯКОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ

Світлана КАРСКАНОВА (Миколаїв)

У статті зроблено акцент на ролі психологічної служби закладу освіти у вихованні молодших школярів. Розкриті підходи до виховання творчих якостей особистості молодших школярів.

Ключові слова: психологічне супроводження навчально-виховного процесу, виховання творчих якостей, творча діяльність молодшого школяра.

В статье акцентировано внимание на роли психологической службы образовательного учреждения в воспитании младших школьников. Раскрыты подходы к воспитанию творческих качеств личности младшего школьника.

Ключевые слова: психологическое сопровождение учебно-воспитательного процесса, воспитание творческих качеств, творческая деятельность младшего школьника.

Останнім часом, у зв'язку з вимогами науково-технічного прогресу особливо актуальною стала проблема розвитку творчої діяльності різних категорій учнів – від молодшого школяра до студента. Розвиток творчої особистості в процесі навчання, застосування нових методів, а також удосконалення і перебудова змісту цього навчання переслідує мету - якнайкраще виявити і розвинути творчі потенції людини, мету, яка вже досить тривалий час стояла перед педагогікою, психологією і дидактикою і яка донедавна залишалася простою декларацією. Особистість, сформована в умовах суб'єкт-об'єктних відносин, отримує в ході цілеспрямованого навчання і виховання певні алгоритми поведінки, стереотипи, прийоми, методи, розраховані на розв'язання окремих завдань, і навіть способи розв'язання окремих їх типів і класів.

Завдання психологічного супроводу виховання творчих якостей молодших школярів на сучасному етапі полягає переважно у створенні в навчальних закладах адекватних психологічних умов, які б сприяли активації вищих потреб особистості молодших школярів.

У 2012/2013 н.р. впроваджується новий Державний стандарт початкової загальної освіти (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2011 р. № 462). У загальних положеннях зазначено, що Державний стандарт ґрунтується на засадах особистісно зорієнтованого і компетентнісного підходів, що зумовлює чітке визначення результативної складової засвоєння змісту початкової загальної освіти. Відповідно формується вихідна передумова і мета діяльності працівників психологічної служби щодо розвитку школяра у процесі його навчання та виховання в початковій школі:

- психологічний супровід має бути орієнтований на оптимістичну перспективу кожного учня;

- дитина має право на прояв і повноцінний розвиток свого потенціалу не залежно від індивідуально-психологічних особливостей, інтересів та схильностей, рівня розвитку в цілому;

- допомога кожному учневі у соціалізації й адаптації до соціального середовища шляхом оптимального розвитку його потенційних можливостей.

Найважливіше завдання діяльності працівників психологічної служби у початковій школі – збереження психологічного здоров'я дітей. Міністерство (лист МОНмолодьспорту від 19.07.2012 р. № 1/9-517) звертає увагу керівників навчальних закладів на необхідності координації зусиль педагогічних колективів, батьків та працівників психологічної служби в реалізації даних завдань.

Перехід від дошкільного до шкільного дитинства є складним. Не сформованість необхідних психологічних новоутворень, потрібних навчальних умінь та навичок може призвести до шкільної дезадаптації.

Саме тому, психологічна служба загальноосвітнього закладу в межах психологічного супроводу початкової школи згідно Державного стандарту початкової загальної освіти здійснює психологічний супровід процесу адаптації учнів першого класу до навчання, виявлення творчого потенціалу кожної дитини та виховання творчих якостей молодших школярів.

Мета цього супроводу – виявити проблеми в адаптації дитини до навчання в школі та провести необхідну розвивальну та корекційну роботу, що буде сприяти оптимальному розвитку особистості, навчальних та творчих можливостей кожної дитини.

У психологічному супроводженні виховання творчих якостей дітей повинно стати правилом та навіть керівництвом до дії слова видатного педагога-гуманіста Василя Сухомлинського: «Творчість дітей – глибоко своєрідна сфера їхнього духовного життя, самовираження і самоутвердження, в якому яскраво виявляється індивідуальна самотність кожної дитини. Цю самотність неможливо охопити якимись правилами, єдиними і обов'язковими для всіх» [6].

Водночас підхід до виховного процесу у початковій школі характеризується спрямованістю на кожного учня індивідуально, на врахування його природних нахилів, особливостей. Як зазначала Софія Русова, «нова школа кладе собі за головну мету – збудити, дати виявитися самостійним творчим силам дитини... Виховання мусить мати за мету виробити людину з незалежним, високо розвинутим розумом, людину, здатну до роботи, таку, яка ніде, ні при яких обставинах не загине морально і фізично й проведе в життя свою незалежну думку».

Система виховання в сучасній початковій та загальній школі має будуватися на самодіяльності, ініціативі, вільному виборі напрямів і видів діяльності. У школі повинні бути створені сприятливі умови для вияву та розвитку талантів і здібностей дітей, для їх самовизначення та повноцінного життя. Основне завдання психологічної служби школи полягає у сприянні формування особистості, що усвідомлює цінність творчості. У зв'язку з цим діяльність школи, практичного психолога та батьків має бути спрямована на розвиток самостійного мислення дитини, її індивідуальних творчих здібностей.

Творчість особистості – це продуктивна людська діяльність, здатна породжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності суспільного значення. Феномен творчості, його механізми, можливості керування пізнавально-творчим процесом на сьогодні ще недостатньо вивчені. Повсякденне життя доводить, що в складних сучасних умовах, які постійно змінюються, найкраще орієнтується, приймає рішення, працює людина творча, гнучка, здатна до генерування і використання нового (нових ідей і задумів, нових підходів, нових рішень). Творчість – це діяльність, яка породжує якісно нове, корисне, що ніколи раніше не існувало. Творчість не виростає на порожньому місці, вона базується на розвинених мисленні та уяві, інтелекті, який реалізує себе у розумовій діяльності та практиці. Здатність до творчості є умовою орієнтації людини у швидкозмінних і швидкоплинних процесах у світі, умовою не тільки адаптації до них, а й власної життєтворчості. У відкритому світі, де майбутнє

не може бути чітко прогнозовано, а теперішнє має декілька потенціальних ліній розвитку, людина знаходиться в ситуації постійного вибору, пошуку оптимального рішення відповідно до умов життя і праці. Готовність до творчості, творчого вирішення проблеми є одним із механізмів психологічного захисту як дорослої людини так і дитини в складних умовах. Саме цю готовність, мотивацію до творчості і стимулює і оберігає психологічна служба закладу, корегуючи негативні емоційні стани, сприяючи корекції неадекватної самооцінки, допомагаючи в вирішенні соціальних проблем: взаємостосунків в сім'ї дитини, стосунків з однолітками, стосунків зі вчителем.

Лише творча особистість, спроможна створювати, управляти, пропонувати нові теорії, нові технології, нові напрямки розвитку, знаходити шляхи виходу зі складних нестандартних ситуацій. Тому забезпечення кожній дитині можливості використання свого творчого потенціалу є одним із пріоритетних завдань психологів як загальноосвітніх, так і позашкільних закладів. Забезпечення при цьому можливостей щодо вибору діяльності, до якої дитина проявляє зацікавленість, створює необхідні передумови для прояву її природних здібностей є основним завданням практичних психологів, які супроводжують виховний процес як у закладах освіти так і у позашкільних навчальних закладах. Це робота з дітьми, педагогами та батьками вихованців де основним системоутворюючим елементом виховного процесу, за даних умов, виступає педагогічна взаємодія всіх цих складових.

Тому актуальною є проблема розвитку творчих якостей особистості, формування креативності, виховання духовності, самореалізації і саморозвитку.

Якими якостями має володіти людина, щоб зватися творчою особистістю? Різні дослідники висловлюють неоднакові судження з цього питання. Г.С. Альтшуллером та І.М. Веркніним проаналізовано біографії творчих особистостей і доведено, що незалежно від роду діяльності творча особистість має володіти такими основними якостями:

- вміння поставити творчу мету і підкорити свою діяльність її досягненню;
- вміння планувати й здійснювати самоконтроль своєї діяльності;
- висока працездатність;
- вміння знаходити й вирішувати проблеми, що складають основу мети;
- вміння захищати свої переконання [2, с. 13; 1, с. 11].

Під творчими якостями ми розуміємо психічні утворення, що мають складну структуру, в ієрархії компонентів якої одне з

провідних місць посідає націленість, спрямованість особистості школяра на творчі дії. Це ніяк не говорить про те, що одномоментне бажання призводить до створення нового, проте постійна спрямованість, прагнення до творчої діяльності є необхідним і визначальним моментом в отриманні творчих результатів.

Володимир Тименко зазначає, що психологічний аспект творчої діяльності полягає у розкритті закономірностей творчого процесу і створення атмосфери, яка його стимулює [7]. Творчі здібності властиві кожній людині, потрібно тільки створити умови для їх розвитку.

Розглянемо педагогічні умови, які сприяють розвитку творчих здібностей та якостей молодших школярів у процесі роботи на уроках. По-перше, створення у класі психологічної атмосфери. Вчитель має створити доброзичливу, невимушену атмосферу. Цьому дуже добре сприяє музичний супровід під час уроку. Наприклад, при роботі з природним матеріалом доречно, щоб діти працювали під спів пташок чи звуки дощу.

Творчість є одним із засобів підвищення емоційного тону особистості, закріплення комплексу емоційно-вольової регуляції, а головне – актуалізації позитивної гами переживань, яка супроводжує ефективну працю, переживання радості від зробленого, досягнутого, почуття впевненості у своїх силах, у своєму творчому потенціалі й творчих здібностях.

Педагогічний словник визначає творчу особистість як особистість, що має «...здібності, мотиви, знання і уміння, завдяки яким створюється продукт, який відрізняється новизною, оригінальністю, унікальністю» [3]. Завданнями для практичного психолога разом з педагогом виявляється суттєва роль стимулювання, спонукання молодших школярів до творчої діяльності. Педагогічні зусилля можуть виявитись безрезультатними, якщо вони не враховують цього важливого чинника. Викладач не в змозі “змусити” дитину вольовим розпорядженням творити, але виховати смак до творчості, постійне бажання займатись творчою діяльністю – пряме завдання навчально-виховного процесу в системі освіти.

Формування творчих якостей особистості молодших школярів в навчально-виховному процесі шляхом виховання їх естетичних якостей і розвитку творчих умінь сприяє підвищенню духовної культури дитини, що приводить до значних успіхів у навчанні та в усіх видах діяльності майбутніх членів суспільства. На думку С. Л. Рубінштейна, творчість – діяльність людини, яка створює нові матеріальні і духовні цінності, які, в свою чергу, мають суспільну значимість.

Про необхідність художньо-естетичного виховання всіх дітей стверджують і сучасні наукові дослідження про роботу лівої та правої півкулі головного мозку і зв'язку однієї з них з емоційною, образною особливістю мислення, а іншої – з логіко-розумовою діяльністю. Таким чином, наслідки спілкування людини з мистецтвом можна розглядати не тільки як джерело здібності сприймати і створювати прекрасне, а й як засіб розвитку універсальних творчих здібностей.

Науковцями-психологами та педагогами доведено (В.В. Давидов, О.М. Леонт'єв, Г.І. Щукіна), що провідні фактори формування особистості становлять діяльність і спілкування. Тому на художньо-естетичний розвиток школярів має значний вплив спілкування учнів з мистецтвом, активізація й організація їх художньої діяльності. Вирішальну роль у цьому процесі має відігравати вчитель-вихователь. Художньо-естетична діяльність є важливим елементом педагогічного процесу. Через цю діяльність: - здійснюється знайомство дитини з національними та світовими надбаннями культури, які знайшли своє відображення у різних видах мистецтва;

- розвиваються розумові здібності учнів, їх інтелект; - збагачується емоційна сфера і культура почуттів;

- формується система моральних цінностей; - з'являються можливості вибору дитиною виду і жанру мистецтва для творчості;

- розвиваються художні смаки, здібності, естетичні переваги.

Художня діяльність є досить універсальною, тому що складається з органічно пов'язаних між собою видів діяльності у різних видах мистецтва: в літературі, у музиці, в образотворчому мистецтві.

Здійснюючи психологічний супровід практичний психолог разом з педагогом для обстеження схильності дитини до різних видів художньо-творчої діяльності може використати подібний тест-анкету.

Дитина має музичний талант, якщо вона:

- любить музику і музичні записи, завжди прагне потрапити туди, де можна послухати музику;

- дуже швидко і легко відгукується на ритм і мелодію, уважно дослухається до них, легко запам'ятовує;

- навчилася або вчиться грати на якомусь музичному інструменті;

- співає або грає на музичному інструменті, вкладає у виконання багато почуттів та енергії, а також свій настрій;

- створює власні мелодії.

Художні здібності дитини виявляються, якщо вона:

- не знаходячи слів, звертається до малюнка або ліплення, щоб висловити свої почуття або настрої;

- у своїх малюнках і композиціях відтворює розмаїття предметів, людей, тварин, не замикається на відображенні чогось досить вдалого;

- серйозно ставиться до творів мистецтва, стає вдумливою і надто серйозною, коли її увагу привертає мистецький твір або краєвид;

- коли має вільний час, охоче ліпить, малює, креслить, комбінує матеріали і фарби;

- прагне створити твір ужиткового призначення – прикрасу для дому, одягу тощо;

- не боїться висловити особисту думку щодо класичних творів, причому вдається до спроби критикувати їх, наводячи досить дотепні аргументи.

У дитини є літературне дарування, якщо вона:

- розповідаючи про щось, вміє дотримуватись обраного сюжету, не губить основну думку;

- любить фантазувати або імпровізувати на тему реальної події, причому надає події чогось нового і незвичайного;

- вживає в усних і письмових розповідях слова, які добре передають емоційний стан, переживання і почуття героїв сюжету;

- зображує персонажів своїх фантазій живими і цікавими; любить на самоті писати оповідання, вірші, не боїться почати писати роман про власне життя.

Артистичний талант виявляється у дитини, якщо вона:

- часто, коли їй бракує слів, виявляє свої почуття мімікою, жестами, рухами;

- прагне викликати емоційні реакції в інших, коли із захопленням про щось розповідає;

- змінює тональність і вираз голосу, невільно наслідуючи людину, про яку розповідає;

- з великим бажанням виступає перед аудиторією, причому прагне, щоб глядачами були дорослі;

- із вражаючою легкістю "передражнює" чийсь звички, пози, вислови;

- пластична й відкрита всьому новому;

- любить і розуміє значення красивого або характерного одягу [4, 72].

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Альтшуллер Г.С. Как стать еретиком. Жизненная стратегия творческой личности / Г.С. Альтшуллер, И.М. Верткин // Как стать еретиком. Сост. А.Б. Селюцкий. – Петрозаводск: Карелия, 1991. – 184 с. – С. 11.

2. Бухвалов В.А. Развитие учащихся в процессе творчества и сотрудничества / В.А. Бухвалов. – М. : Центр "Педагогический поиск", 2000. – 144 с.

3. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.

4. Матвієнко О.В. Організація педагогічної практики виховної роботи у початковій школі / О.В. Матвієнко – К. , 2003. – 154 с.

5. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – М. : Просвещение, 1946. – 704 с.

6. Сухомлинський В. О. Школа і природа / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв.: У 5 т. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 5. – 549 с.

7. Тименко В.П. Кожний урок – нестандартний / Володимир Тименко // Початкова школа. – 1991. – № 1. – С.18-23.

УДК 37.091

ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО ПРИ ВИКОРИСТАННІ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ТА ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО ПІДХОДІВ У ПРАКТИЦІ РОБОТИ ШКОЛИ

Ольга КАРЯВКА (с. Марфівка, Кіровоградська обл.)

У статті розглядається питання розвитку творчих здібностей школярів. Особлива увага звернена на вплив зовнішніх факторів, в основному школи та сім'ї, які можуть впливати на дитину як позитивно так і негативно. Проводиться аналіз різних підходів: індивідуальних та диференційованих, в практиці роботи школи, опорної з питань вивчення та творчого впровадження педагогічних ідей В.О. Сухомлинського щодо розвитку творчої особистості школяра.

Ключові слова: обдарованість, творчість, творчі здібності, особистість, компоненти творчості, креативний учень, креативний учитель.

В статье рассматривается вопрос развития творческих способностей школьников. Особое внимание обращено на влияние внешних факторов, в основном школы и семьи, которые могут влиять на ребенка как положительно так и отрицательно. Проводится анализ различных подходов: индивидуальных и дифференцированных, в практике работы школы, опорной по изучению и творческого внедрения педагогических идей В.А. Сухомлинского по развитию личности школьника.

Ключевые слова: одаренность, творчество, творческие способности, личность, компоненты творчества, креативный ученик, креативный учитель.